

AVERSS un REVERSS

ŠAJĀ NUMURĀ

• Eiro ieviešanai Latvijā vairāki posmi DACE ANTUŽA

Tiklīdz Latvija būs iestājusies Eiropas Savienībā un izpildījusi visas Ekonomikas un monetārās savienības iestāšanās prasības, tai tāpat kā visām pārējām kandidātvalstīm būs jāpievienojas Ekonomikas un monetārajai savienībai. Lai pārliecinātos par to, ka valsts ir gatava kopējai naudas politikai, viens no kritērijiem paredz, ka valstij vismaz divus gadus jāpiedalās Valūtas kursa mehānismā II, proti, tiks panākta vienošanās par noteiktu lata un eiro kursa līmeni jeb centrālo paritātes kursu, attiecībā pret kuru lata svārstības nedrīkstēs pārsniegt vairāk nekā +/-15%. Izpildot Māstrihtas konverģences kritēriju prasības un saņemot pozitīvu novērtējumu, Latvija varēs iestāties Ekonomikas un monetārajā savienībā un ieviest eiro.

• Eiropas Savienībā Latvija iegūs DACE ANTUŽA

Latvijas iedzīvotājiem atbalstot Latvijas iekļaušanos Eiropas Savienībā, Latvijas tautsaimniecībā notiks būtiskas pārmaiņas – lielākoties tie būs ieguvumi, kas veicinās straujāku ekonomisko attīstību. Viens no būtiskākajiem ieguvumiem būs labvēlīgāku nosacījumu radīšana ārvalstu investīciju piesaistei, kas savukārt nodrošinās apstākļus ražošanas attīstībai. Latvijas eksportu Eiropas Savienības ietvaros neierobežos iekšējā tirgus aizsardzības pasākumi un muitas barjeras. Tas ļaus samazināt reālās tirdzniecības izmaksas un vienkāršos tirdzniecību ar Eiropas Savienību. Latvijas zemnieki saskarsies ar stabilāku un prognozējamāku lauksaimniecības politiku. To raksturo stabilas un augstas iepirkuma cenas, vienkāršota pieeja Eiropas Savienības tirgum, lielāka aizsardzība pret trešajām valstīm, lielāks finansiālais atbalsts un iespēja paaugstināt nozares efektivitāti.

• Eiro ieviešana un inflācija JŪLIJA PASTUŠENKO

Pēc eiro skaidrās naudas ieviešanas eiro zonas valstu iedzīvotāji izjuta inflācijas kāpumu, tāpēc vairākas eiro zonas valstu centrālās bankas un statistikas pārvaldes veica pētījumus, lai noteiktu, vai eiro ieviešana ir ietekmējusi inflāciju.

Apkopojot pieejamos pētījumu rezultātus, var secināt, ka eiro ieviešanas ietekme dažādās eiro zonas valstīs vidēji bija pavisam neliela – tā nepārsniedza 0.2%. Pēc Eurostat vērtējuma vislielākā ietekme uz cenām eiro ieviešanai bija pakalpojumu sektorā. Vienlaikus cenas krita vairākām preču grupām. Kopumā cenu pieaugums vienā sektorā un vienlaicīgs kritums citos sektoros kompensēja viens otru, un eiro ieviešanas ietekme uz patēriņa preču cenu indeksu bija nenozīmīga.

• Iestāšanās Eiropas Savienībā dod iespēju veicināt izaugsmi JŪLIJA PASTUŠENKO

Iestāšanās Eiropas Savienībā var ļoti pozitīvi ietekmēt valstu tautsaimniecību, tomēr to attīstība lielā mērā ir atkarīga no katras valsts īstenotās ekonomiskās politikas. Par to liecina vairāku valstu pieredze. ES kandidātvalstīm ir ļoti būtiski izpētīt šo pieredzi. Grieķija, Spānija un Portugāle ir īpaši piemērotas šādai izpētei, jo pēc iedzīvotāju labklājības līmeņa pievienošanās laikā tās bija līdzīgas jaunajām 10 kandidātvalstīm. Protams, jāapzinās, ka dalība Eiropas Savienībā bija tikai viens no faktoriem, kas ietekmēja šo valstu tautsaimniecību, jo darbojās virkne citu ārējo un iekšējo faktoru, kam arī bija liela nozīme.

• Cenu pārmaiņas ietekmējošie faktori Latvijā DAINA PAULA, KONSTANTĪNS BEŅKOVSKIS

Gatavojoties vienotās valūtas zonas paplašināšanai, jautājums par cenu stabilitāti ir aktuāls gan eiro zonas valstīm, gan kandidātvalstīm. Cenu līmenis Latvijā šobrīd ir aptuveni divas reizes zemāks nekā vidēji Eiropas Savienībā. Lielākās atšķirības ir vērojamas netirgojamo preču cenās, tāpēc pēc Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā ir sagaidāma pakāpeniska cenu līmeņa izlīdzināšanās. Taču nevar prognozēt strauju cenu kāpumu Latvijā, jo līdzšinējā pieredze rāda, ka cenu līmeņa atšķirības valstīs ir salīdzinoši lielas un paliekošas.

• Latvijas Bankas padomē un valdē

Latvijas Bankas politika ir pakārtota Latvijas stratēģiskajam mērķim iestāties Eiropas Savienībā (ES), un daudzas pārmaiņas monetārajā jomā valsti ir šīs virzības noteiktas. Latvijas Bankas mērķis ir sagatavot valsti dalībai Ekonomikas un monetārajā savienībā (EMS), tāpēc norit pastāvīga pakāpeniska salāgošanās ar Eiropas Centrālo banku sistēmu (ECBS). Latvijas Bankas prezidentu **Ilmāru Rimšēviču** izvaicājām, lai rezumētu paveikto un ieskicētu ceļa posmus, kas vēl priekšā, ja Latvija šomēnes izšķiras izmantot uzaicinājumu iestāties ES.

AKTĪVI IESAISTĪTIES NĀKOTNES VEIDOŠANĀ

Latvijas Banka un Eiropas Savienība

Kādas pārmaiņas monetārajā politikā var sagaidīt, ja Latvija iestāsies ES?

Balsojums par iestāšanos ES nozīmēs arī pāreju uz eiro. Pēc nedaudziem gadiem pienāks brīdis, kad diemžēl būs jāšķiras no nacionālās valūtas – lata. Bet labi ir tas, ka saite ar latu pilnībā nepārtrūks – Latvijas iedzīvotāji varēs piedalīties eiro monētu dizaina veidošanā, izvēloties simboliku, ko tajās kalsim.

Arī paliekot ārpus EMS, Latvijai būtu vairāk jāpielāgojas eiro zonas naudas politikai, jo, padziļinoties ekonomiskajai integrācijai ES, Latvijas tautsaimniecības attīstība būs aizvien vairāk atkarīga no ES ekonomiskās attīstības. Kā EMS dalībniecei Latvijai savukārt būs iespēja piedalīties eiro zonas vienotās naudas politikas lēmumu pieņemšanā. Ja šobrīd vēl arvien monetārās politikas lēmumus gan izstrādājam, gan pieņemam Latvijas Bankā tepat Rīgā, tad nākotnē tos sagatavosim šeit, bet izlemsim kopīgi ar eiro zonas valstu centrālajām bankām Frankfurtē.

Visādi citādi turpināsies ierastais ikdienas darbs, jo Latvijas Banka arī turpmāk būs galvenā monetārās funkcijas veicēja Latvijā, īstenojot un skaidrojot monetāro politiku, atbildot par maksājumu sistēmu, skaidrās naudas apgrozību, maksājumu bilances sastādīšanu, kā arī nesot daļu atbildības par finanšu sektora stabilitāti.

Tātad jau labu laiku strādāts pie tā, lai Latvijas monetārās politikas joma būtu salāgojama ar ES praksi. Vai varam apkopot rezultātus un iezīmēt vēl darāmo?

Vairāku gadu gaitā Latvijas Bankas monetārās politikas īstenošanas veids pakāpeniski tiek pielāgots Eiropas Centrālās bankas (ECB) politikas principiem. Pamatā esam gatavi ECBS vienotās monetārās politikas īstenošanai – mūsu lietotie instrumenti šajā jomā jau pašlaik ir tādi paši kā tie, ko lieto ECB. Pārmaiņas skārušas arī atsevišķas specifiskas nozares nianses, piemēram, Latvijā ieviesta ar ECB savietojama maksājumu sistēma. Tāpat kā ECB arī Latvijā izmantojam gan banku minimālo rezervju prasības, gan citus instrumentus naudas tirgus ietekmēšanai – atklātā tirgus operācijas, pastāvīgās aizņemšanās/noguldīšanas iespējas (*standing facilities*).

Pārmaiņas likumdošanā nostiprinājušas Latvijas Bankas neatkarību, un, līdzīgi kā ECBS, Latvijas Bankas monetārās politikas galvenais mērķis ir nodrošināt cenu stabilitāti. Var teikt, ka ir veikti nepieciešamie uzlabojumi saistībā ar iestāšanos ES un nekādas tālākas reformas šajā jomā vairs nav nepieciešamas.

Kādi sagatavošanās darbi vēl veicami?

Lielākais darbs tuvākajā nākotnē ir atkarīgs no referendumu rezultāta un būtu gatavošanās eiro ieviešanai. Tas nozīmētu gan detalizētu procedūru izstrādi, gan banku sektora, iedzīvotāju un tautsaimniecības dalībnieku informēšanu.

Skaidras naudas eiro uzglabāšanai papildu sagatavošanās nav nepieciešama – tam labi piemērota jaunceltā Latvijas Bankas naudas glabātava.

Ja esam pieminējuši eiro, – Latvijas Banka 2003. gada maijā pirmo reizi iezīmēja iespējamo eiro ieviešanas grafiku. Varbūt atgādiniet galvenos pieturas punktus ceļā uz eiro ieviešanu!

Pirmais un acīmredzamais – Latvijas iestāšanās EMS un eiro ieviešana varēs notikt tikai pēc tam, kad Latvija būs iestājusies ES. Tātad vispirms Latvijas iedzīvotāji referendumā lems, vai izmantot uzaicinājumu iestāties ES. Ja nobalsosim “par”, Saeima ratificēs ES pievienošanās līgumu un Latvija 2004. gada 1. maijā iestāsies ES.

Bet pārejā uz eiro lielie atskaites punkti, sagaidāms, būs 2005., 2007. un 2008. gads. Ja nobalsosim “par” dalību ES, Latvijas Banka nākamā gada maijā kļūs par ECBS dalībnieci un gatavosies iestāties Valūtas kursa mehānismā II, kurā viens no priekšnoteikumiem ir nacionālās valūtas piesaiste eiro.

Tātad lata pārsaiste eiro nenotiks vienlaikus ar Latvijas iestāšanos ES?

Pašlaik plānojam, ka lata piesaiste eiro, kas būtu pirmā svarīgākā pārmaiņa monetārajā jomā pēc Latvijas pievienošanās ES, varētu notikt 2005. gada 1. janvārī. Piesaiste eiro tiktu veikta saskaņā ar 2004. gada beidzamās darba dienas tirgus kursu, lata un eiro attiecību izrēķinot pēc SDR formulas, līdzīgi, kā tas notiek ik dienas. Mēs vienlaikus – 2005. gada 1. janvārī – mēģinātu iestāties Valūtas kursa mehānismā II.

(turpinājums 2. lpp.)

Valūtas kursa mehānismu II var salīdzināt ar laboratoriju, kura ļauj izanalizēt, vai valsts valūtas kurss ir atbilstošs makroekonomiskajiem rādītājiem vai tas ir pārvērtēts vai nenovērtēts. Šādu kārtību paredz ES līgums. Tas nepieciešams, lai izpildītu valūtas stabilitātes kritērijus un varētu pievienoties EMS. Valūtas kursa mehānismā tiks individuāli un detalizēti izvērtēti katras jaunpienācējas valsts makroekonomiskie rādītāji. Ar to rēķinoties, paredzam, ka sarunām ar Eiropas partneriem par iestāšanos šajā mehānismā pēc 2004. gada 1. maija jāatvēr vairāk par pusgadu.

Kā piesaistes maiņa ietekmēs Latvijas tautsaimniecību?

Svarīgākā pārmaiņa, ko izjutīs Latvijas tautsaimniecība, būs tā, ka pēc lata piesaistes eiro nedaudz mainīsies lata kursa svārstības attiecībā pret citām pasaules valūtām, jo lats būs piesaistīts tikai vienai valūtai – eiro, nevis vairākām, kā tas ir tagad. Uzņēmējiem, kas strādā ar eiro zonu, izzudīs valūtas risks, bet tiem, kas darījumos izmanto ASV dolārus, būs patstāvīgi jādomā, kā minimizēt ar valūtu svārstībām saistītos riskus. Tam nepieciešamos finanšu instrumentus, tai skaitā nākotnes darījumus (*forwards*), piedāvā Latvijas bankas. Pakāpeniski pieaugot eiro lomai Latvijas ārējos norēķinos, mazināsies šādu svārstību ietekme uz Latvijas tautsaimniecību un to uzņēmumu darbību, kuru tirdzniecības un citi sadarbības partneri veic norēķinus eiro.

Kā Latvijai veicas ar konverģences kritēriju izpildi?

Latvija patlaban iekļaujas visos konverģences kritērijos, un pārskatāmā nākotnē mums nevajadzētu būt īpašām problēmām šo kritēriju izpildē. Zināmi sarežģījumi varētu rasties tad, ja valdība nespētu izpildīt fiskālo kritēriju un budžeta deficīts pārsniegtu budžeta deficīta maksimālo robežu – 3% no iekšzemes kopprodukta –, kā arī tad, ja administratīvi regulējamo cenu kāpuma dēļ inflācija Latvijā būtu augstāka, nekā to pieļauj Māstrihtas kritēriji.

Politiski nozīmīgākais kritērijs, izvērtējot Latvijas atbilstību dalībai EMS, ir mūsu valsts uzticamība, proti, cik lielā mērā gan vietējie, gan ārvalstu tirgus dalībnieki uzticas Latvijas ekonomiskajai politikai un paļaujas uz to, ka valsts godprātīgi pildīs šos kritērijus.

Kad Latvija varētu ieviest eiro?

2007. gada martā, kad kļūs pieejami makroekonomiskie rādītāji par iepriekšējo gadu, un Latvija divus gadus būs bijusi Valūtas kursa mehānismā II, ES institūcijas sāktu vērtēt Latvijas sniegumu. Apmēram pusgada laikā – līdz 2007. gada vasaras beigām – mēs varētu saņemt novērtējumu. Ja tas būs pozitīvs – uz to būs virzīts darbs un tas nav nekas nepaveicams –, teorētiski Latvijā jau 2007. gada vidū varētu ieviest eiro. Taču pieredze liecina, ka uz jaunu norēķinu vienību ir loģiski pāriet reizē ar jauna kalendārā gada sākumu. Tāpēc 2007. gada otrajā pusē Latvijas Banka gatavotos eiro ieviešanai, tostarp sadalītu skaidro naudu filiālēm, veiktu nepieciešamo apmācību un informētu sabiedrību. Euro ieviešana varētu tikt sākta 2008. gada 1. janvārī. Euro kļūtu par likumīgu maksāšanas līdzekli Latvijas teritorijā, pakāpeniski nomainot latu.

Vai ir zināms, kā šādu sagaidāmās pārejas tempu vērtē bankas un uzņēmēji?

Šāda Latvijas Bankas pieeja jau lielā mērā ir balstīta uz Latvijas uzņēmēju aptaujas rezultātiem, kā arī banku pārstāvju viedokļiem. Tos apkopojām šopavasār.

Vairākums banku – precīzāk 17 – atbalsta lata piesaisti eiro ar 2005. gada janvāri. Uzņēmumu aptauja rāda, ka gandrīz 60% uzņēmēju vēlētos saņemt savlaicīgu brīdinājumu pirms piesaistes maiņas – pusgadu vai gadu sagatavošanās laika. Arī uzņēmēju aptauja ļauj secināt, ka

Latvijas Bankas ieskicētais plāns kopumā gūtu atbalstu, kaut šeit vienprātības noieta tirgu apsvērumu dēļ ir mazāk. Puse – 52% no aptaujātajiem – jau šobrīd gribētu redzēt lata piesaisti eiro, 24% gribētu palikt pie SDR piesaistes, bet 17% vēlētos lata piesaisti ASV dolāram.

Latvijas Banka un Eiropas Centrālo banku sistēma

Cik lielā mērā Latvijas Banka jau tagad piedalās ECBS darbā?

Lai sagatavotos ECBS paplašināšanai, ECB kopš šā gada jūnija – pēc Pievienošanās ES līguma parakstīša-

stu un kandidātvalstu tikšanās ministru un centrālo banku prezidentu līmenī, kurās tiek apspriesti kopējie tautsaimniecības attīstības jautājumi, un tām pakārtotās “ekonomiskā dialoga sanāksmes” reizi pusgadā, ko rīko ES prezidējošā valsts.

Kaut gan ES pastāv mērķu vienotība, novārtā nepaliek arī katras valsts nacionālās intereses. Lai maza valsts spētu veiksmīgi aizstāvēt savas intereses, tai perfekti jāpārzina sistēma un jābūt gatavai aktīvi piedalīties visos procesos, un tas jā dara ar apņēmību, ka varam sarunās kaut ko panākt. Ja paši teiksim, ka tur jau lielās valstis – Vācija, Francija un Itālija – visu lems, un mēs tikai aizbrauksim padzert minerālūdeni, un mums liks parakstīties, tad situācija būs

smaga. Bet, ja mēs esam formulējuši un zinām mūsu pamatvērtības, kas jānosargā, mūsu valsts vīri un sievas to varētu veikt. Gribu teikt – man ir bijusi pozitīva pieredze: gan lielu, gan mazu Eiropas valstu politiķi tieši iedrošina – nāciet un mēģiniet aizstāvēt savu nostāju! No šāda viedokļa mums jau tagad padziļināti jāapgūst visas ES kopējo interešu jomas, kas ir centrālo banku tiešā vai daļējā kompetencē.

Cik neatkarīgas ir dalībvalstu centrālās bankas? Cik lielā mērā Latvijas Bankai būs iespējams ietekmēt monetārās politikas lēmumus?

ES vienotajā ekonomiskajā telpā darbojas arī vienota monetārā politika, un ir svarīgi, ka, Latvijai kļūstot par šīs telpas locekli, Latvijas Banka kļūs par vienu no šīs politikas veidotājām. Lai arī Latvijai būs jāreķinās ar citu ES dalībvalstu viedokli, tā ar savu vērtējumu un analīzi, līdzīgi kā citas EMS dalībvalstis, kopīgi lems un vienosies par ECB politiku.

Iespējams, ka ne vienmēr visi ECB lēmumi būs mums simtprocentīgi izdevīgi, taču tāpat kā citām daudz lielākām valstīm Latvijai būs viena balss. Mēs raudzīsimies, lai Latvijai tiktu pieņemti visizdevīgākie lēmumi. Galvenais – lai mūsu monetārā sistēma būtu pēc iespējas sinhronizēta ar EMS dalībvalstu sistēmām un dažādas pārmaiņas kopējā sistēmā Latvijā neiedarbotos pastiprināti vai asimetriski. Tā kā

Latvijas nelielā tautsaimniecība arī līdz šim arvien ir spējusi elastīgi pieskaņoties ārējai videi, mums nevajadzētu saskarties ar īpašām grūtībām un radikālām pārmaiņām arī tad, kad strādāsim EMS.

Eiropas Savienības veicinātās pārmaiņas Latvijas finanšu un banku tirgū

Kā pievienošanās EMS ietekmēs banku darbību?

Viens – tā dos papildu stabilitāti – lietosim vienu no pasaules vadošajām valūtām. Otrs – Latvijai pievienojoties EMS, bankas darbosies vienota Eiropas tirgus apstākļos. Lielāka konkurence liks paaugstināt darbības efektivitāti. Tas radīs gan ieguvumus, gan zaudējumus. Euro ieviešana bankām nozīmēs papildu izdevumus, piemēram, informācijas tehnoloģiju sistēmu maiņu, personāla apmācību un informēšanas kampaņas. Bankas zaudēs daļu valūtas operāciju ienākumu – pēc banku aplēsēm tie saruks par aptuveni 30%. Bet, tā kā pāreja ir pakāpeniska, iespējams atrast veidus, kā to kompensēt. Zemāka naudas maiņas maksa nozīmēs arī turīgākus klientus, kas varēs izmantot citus banku piedāvātos pakalpojumus. Pie plusiem jāmin tas, ka samazināsies eiro norēķinu izmaksas un valūtas risks aktīvu pārvaldīšanā un bankas kļūs par integrētā ES finanšu tirgus sastāvdaļu. Bankas noteikti iegūs no pieaugošā darījumu apjoma, jo ir paredzams ekonomisko darījumu skaita pieaugums, kas labvēlīgi ietekmēs ne tikai banku darbību, bet arī ekonomisko vidi kopumā.

Intervēja Mārtiņš Grāvītis. A. Liepiņa foto.

Bīletenā “Averss un Reverss” publicētās fotogrāfijas, kurās atspoguļota eiro tapšana, no 2003. gada 6.–27. septembrim katru dienu plkst. 11.00–18.00 aplūkojamas Rīgas Bīrzas ēkā (ieeja bez maksas). Fotogrāfiju autors ir pazīstamais fotogrāfs Klaudio Hilss (*Claudio Hills*). Eiropas Centrālās bankas uzdevumā viņš dokumentēja jaunās Eiropas valūtas rašanos un izveidoja ceļojošu izstādi “The Making of the Euro” (“Eiro tapšana”), iekļaujot tajā aptuveni 50 fotogrāfiju.

nas – aicina kandidātvalstu centrālo banku prezidentus un ekspertus piedalīties attiecīgi Ģenerālpadomes un ECBS komiteju sanāksmēs.

Kopumā Latvijas speciālisti piedalās dažādu komiteju un darba grupu darbā gan ES struktūrās, kas veido ES kopējo saimniecisko politiku, gan ECBS ietvaros. Aizsākums šādām sadarbības formām bija ES Ekonomikas un finanšu komitejas iniciētās ikgadējās ES dalībval-

ES vienotajā ekonomiskajā telpā darbojas vienota monetārā politika, un ir svarīgi, ka, Latvijai kļūstot par šīs telpas locekli, Latvijas Banka kļūs par vienu no šīs politikas veidotājām.

EIRO IEVIEŠANAI LATVIJĀ VAIRĀKI POSMI

LATVIJAI BŪS JĀAPLIECINA TĀS EKONOMISKĀ GATAVĪBA KĻŪT PAR EIRO ZONAS DALĪBVALSTI

Lai gan vēl tikai pirms dažiem gadiem šķita neiespējami, ka Latvija drīzumā varētu sasniegt tādu attīstības līmeni, kas ļautu pievienoties Eiropas attīstītāko valstu saimei, kopā ar tām īstenot vienotu naudas politiku, pieņemt lēmumus, kas attiektos gan uz Latviju, gan uz citām Eiropas Savienības (ES) dalībvalstīm un izmantot vienu valūtu, tomēr šis brīdis ir pietuvojies.

Vai patiešām tā arī notiks – tas atkarīgs no referendumā par iestāšanos ES rezultātiem, jo vienotās valūtas – eiro – ieviešanas būtisks priekšnoteikums ir dalība ES.

Iestāšanās ES nenozīmē automātisku un tūlītēju pievienošanos eiro zonai un eiro ieviešanu. Pēc iestāšanās ES Latvijai būs jāapliecina tās ekonomiskā gatavība kļūt par pilntiesīgu eiro zonas dalībvalsti. Gatavība Ekonomikas un monetārajai savienībai (EMS) nozīmē, ka, pirmkārt, valsts ir sasniegusi atbilstošu attīstības līmeni un konverģējusi ar eiro zonas valstu tautsaimniecībām tā, ka tajā ir iespējama vienotas naudas politikas īstenošana. Otrkārt, valsts makroekonomiskā politika tiek īstenota, balstoties uz tādiem pašiem principiem un mērķiem kā EMS.

Māstrihtas konverģences kritēriji

Valsts gatavība EMS tiek novērtēta pēc pieciem Māstrihtas konverģences kritērijiem.

- Inflācijas līmenis nedrīkst vairāk par 1.5 procentu punktiem pārsniegt triju ES dalībvalstu ar viszemāko inflāciju vidējo rādītāju.
- Valdības 10 gadu vērtspapīru procentu likmes nedrīkst vairāk par 2 procentu punktiem pārsniegt triju dalībvalstu ar viszemāko inflāciju valdības vērtspapīru likmju vidējo rādītāju.
- Valdības budžeta deficīts nedrīkst pārsniegt 3% no iekšzemes kopprodukta (IKP).
- Valdības kopējais parāds nedrīkst pārsniegt 60% no valsts IKP.
- Valstī jānodrošina valūtas kursa stabilitāte attiecībā pret eiro, iekļaujoties Valūtas kursa mehānismā II. Tas nozīmē, ka divus gadus nacionālās valūtas svārstības attiecībā pret eiro nedrīkst pārsniegt +/-15%.

Saskaņā ar ES likumdošanu Latvijai tāpat kā citām kandidātvalstīm nav izvēles iespējas – pievienoties vai nepievienoties EMS. Tiklīdz Latvija būs iestājusies ES un izpildījusi visas EMS iestāšanās prasības, tai tāpat kā visām pārējām ES kandidātvalstīm būs jāpievienojas EMS.

Eiro ieviešana notiks pakāpeniski

Latvijas virzība uz eiro ieviešanu notiks vairākos posmos. Vispirms Latvijas iedzīvotāji referendumā lems, vai izmantot uzaicinājumu iestāties ES. Ja Latvijas iedzīvotāji nobalsos "par", Saeima ratificēs ES pievienošanās līgumu, un 2004. gada 1. maijā Latvija iestāsies ES.

Pēc iestāšanās ES sekos sagatavošanās posms dalībai eiro zonā. Šajā laikā Latvijai jāapliecina sava spēja izpildīt Māstrihtas konverģences kritērijus.

Lai pārliecinātos par to, ka valsts ir gatava īstenot vienotu naudas politiku, valstij vismaz divus gadus jāpiedalās Valūtas kursa mehānismā II. Valūtas kursa mehānisms

DACE ANTUŽA
Monetārās politikas pārvaldes
galvenā speciāliste

II nozīmē to, ka Latvija kopā ar Eiropas Centrālo banku (ECB) un citām ES institūcijām vienojas par noteiktu lata un eiro kursa līmeni jeb centrālo paritātes kursu, attiecībā pret kuru lata svārstības vismaz divu gadu laikā nedrīkst pārsniegt +/-15%. Latvija pēc saviem ieskatiem var izvēlēties arī šaurāku lata un eiro kursa svārstību apgabalu, ko tā apņemas nodrošināt. Būtiskais, kas jāievēro šajā periodā, ir tas, ka par atskaites punktu nacionālās valūtas stabilitātei var izvēlēties tikai eiro un šajā periodā nav pieļaujama nacionālās valūtas devalvācija.

Vienošanās par Valūtas kursa mehānisma II nosacījumiem notiks tikai pēc tam, kad Latvija kļūs par ES dalībvalsti. Tādējādi, paredzot laiku vienošanās sarunām, Latvijas pievienošanās Valūtas kursa mehānismam II iespējama 2005. gada 1. janvārī. Sākot ar šo laiku, lats tiktu piesaistīts eiro. Latvijas Banka plāno lata piesaistes maiņu no SDR uz eiro, pamatojoties uz 2004. gada 31. decembra tirgus kursu. Līdz ar to piesaistes brīdī netiks veikta ne lata revalvācija, ne devalvācija. Fiksēta valūtas kursa politika līdz šim ir nodrošinājusi Latvijas tautsaimniecības augšupeju un makroekonomisko stabilitāti, tāpēc Valūtas kursa mehānisma II laikā Latvijas Banka vēlas saglabāt šaurākas svārstību robežas attiecībā pret eiro nekā maksimāli pieļaujamās (+/-15%), tādējādi nodrošinot lielāku lata stabilitāti attiecībā pret eiro. Taču visi šie nosacījumi vēl būs jāsaņā ar pašreizējiem EMS dalībniekiem – ar ECB un ES institūcijām.

Valūtas kursa mehānismā II būs jāpiedalās vismaz divus gadus – t.i., līdz 2007. gada 1. janvārim. Pēc 2007. gada marta, kad kļūs pieejami statistiskie dati par aizvadīto gadu, ES institūcijas varēs novērtēt Latvijas atbilstību visiem EMS kvalificēšanās kritērijiem. Aptuveni pusgada laikā ES institūcijas sagatavos konverģences ziņojumu, kurā tiks novērtēta Latvijas gatavība EMS. Pozitīva vērtējuma gadījumā Latvija varēs iestāties EMS un ieviest eiro.

Eiro ieviešanas Latvijā iespējamais laika plāns

- 2004. gada 1. maijs – Latvija iestājas ES.
- 2005. gada 1. janvāris – Latvija iestājas Valūtas kursa mehānismā II; lats tiek piesaistīts eiro.
- 2005.–2006. gads – Latvija apliecina savu spēju kļūt par EMS dalībvalsti.
- 2007. gads – tiek novērtēta Latvijas atbilstība EMS; pozitīva vērtējuma gadījumā Latvija gatavojas ieviest eiro un iestāties EMS.
- 2008. gada 1. janvāris – Latvija ievieš eiro.

Latvija un Māstrihtas konverģences kritēriju izpilde

	2000	2001	2002	2003 (I–VI)
Inflācija	2.6	2.5	1.9	1.8*
Konsolidētā kopbudžeta izpilde (% no IKP)	-2.8	-1.8	-2.5	0.0**
Valdības parāds (% no IKP)	13.1	15.0	14.5	14.6**
Valdības 5 gadu (2003. gadā – 10 gadu) parādzīmju ienesīgums (%)	8.93	8.06	5.53	4.95

■ Māstrihtas konverģences kritērijs izpildīts.

* 2002. gada jūnijs–2003. gada jūnijs.

** Prognoze.

Avots: Latvijas Banka; LR Centrālā statistikas pārvalde.

Latvijas līdzšinējā ekonomiskā attīstība liecina par Latvijas spēju veiksmīgi īstenot konverģences procesu. Latvijai ir salīdzinoši ilga pieredze stabila valūtas kursa nodrošināšanā, inflācija jau patlaban ir samazinājusies līdz EMS valstu līmenim, fiskālie rādītāji iekļaujas EMS kritēriju prasībās un procentu likmes turpina tuvināties eiro zonas procentu likmēm.

Tādējādi Latvijai ir reālas iespējas jau 2008. gada 1. janvārī pievienoties eiro zonai un ieviest eiro. Līdzīgi kā pašreizējās EMS dalībvalstīs kādu laiku periodu (EMS valstīs tie lielākoties bija divi mēneši) apgrozībā paralēli būs gan lats, gan eiro, savukārt norēķinu atlikums veikalos, kā arī nauda bankomātos jau no pirmās eiro ieviešanas dienas tiks izsniegta eiro. Tiks noteikts termiņš, līdz kuram latus bankās varēs apmainīt pret eiro. Centrālajā bankā latus pret eiro varēs apmainīt ilgāku laiku posmu (dažās pašreizējās EMS valstīs ir noteikts neierobežots termiņš nacionālās valūtas apmaiņai pret eiro). Banku latu kredīti un noguldījumi tiks konvertēti eiro. ES rekomendācijas nosaka, ka pēc pārejas uz eiro bankas nevar vienpersoniski mainīt nacionālās valūtas (latu) kredītu un noguldījumu procentu likmes bez vienošanās ar klientu, ja tas nav iepriekš noteikts līgumā.

Eiro ieviešana nozīmēs lielu organizatorisku, loģistisku un tehnisku darbu, tomēr Latvijai šajā ziņā ir salīdzinoši nesena un veiksmīga pieredze – pirms 10 gadiem apritē nonāca lats un no apgrozības tika izņemti Latvijas rubļi. Pēc eiro ieviešanas Latvijas iedzīvotāji iegūs iespēju ikdienā izmantot vienu no starptautiski nozīmīgākajām valūtām vairāk nekā 20 valstīs, kura atainos arī Latvijas simboliku.

EIROPAS SAVIENĪBĀ LATVIJA IEGŪS

ESTĀŠANĀS ES VEICINĀS LATVIJAS ATTĪSTĪBU UN LABKLĀJĪBU

Analizējot pievienošanās Eiropas Savienībai (ES) iespējamo ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību, jāatzīst, ka lielā mērā šī ietekme ir jūtama jau patlaban. Kopš Eiropas līguma noslēgšanas 1995. gadā ir noticis intensīvs integrācijas process ES – sakārtota likumdošana, pakāpeniski liberalizēta tirdzniecība ar ES, kā ES kandidātvalsts Latvija ir saņēmusi finansējumu dažādu ES programmu ietvaros, arī liela daļa ārvalstu investīciju ir saņemta, investoriem rēķinoties ar to, ka Latvija kļūs par ES dalībvalsti.

Ir pamats domāt, ka gadījumā, ja nebūtu mērķtiecīgās virzības uz ES un NATO, zināmas stimulējošas sacensības ES kandidātvalstu vidū, kā arī regulāru ES progresa novērtējumu un konsultāciju, iespējams, ka ekonomiskie

pārkarājumi un attīstība Latvijā notiktu daudz lēnāk, jo sabiedrībai un politiķiem būtu sarežģītāk rast vienošanos par attīstības virzienu un veidu. To apliecina arī to Austrumeiropas valstu attīstība, kas nav ES kandidātvalstis vai kas savā virzībā uz ES nav bijušas pietiekami mērķtiecīgas.

Lai gan liela daļa ar iestāšanos ES saistītu ieguvumu jūtama jau patlaban, tomēr, tikai kļūstot par ES dalībvalsti, Latvija varēs izmantot priekšrocības un iespējas, ko dos dalība ES, kā arī rēķināties ar saistībām, ko tā noteiks.

Būtiskākās pārmaiņas

Ja 2004. gada maijā Latvija kļūs par ES dalībvalsti, dalība ES Latvijai būs saistīta ar šādām svarīgām pārmaiņām:

- atlikušo tarifu un ārpustarifu barjeru likvidēšana un līdz ar to arī reālo tirdzniecības izmaksu samazināšanās tirdzniecībā ar ES;
- ES kopējo ārējās tirdzniecības tarifu ieviešana attiecībā pret valstīm, kas nav ES dalībvalstis;
- Latvijas lauksaimniecības iekļaušanās ES kopējā lauksaimniecības politikā;
- ES finansiālo līdzekļu saņemšana;
- investīciju nosacījumu uzlabošanās;
- pielāgošanās ES likumdošanai, standartiem un prasībām;
- pakāpeniskas darbaspēka pārvietošanās brīvības nodrošināšana;
- ekonomiskās politikas koordinācija ar ES dalībvalstīm

(turpinājums 4. lpp.)

un līdzdalība ES ekonomiskās politikas izstrādē un īstenošanā kopīgajos jautājumos;

- dažus gadus pēc iestāšanās ES – pievienošanās eiro zonai, eiro ieviešana un vienotas monetārās politikas īstenošana.

Pirms teikt “jā” vai “nē” šīm pārmaiņām, ir vērts padomāt par apsvērumiem, kas jāņem vērā, domājot par Latvijas nākotni. Latvija ir maza valsts ar ierobežotu vietējo tirgu un resursiem, kā arī nepietiekamiem līdzekļiem attīstībai. Tādējādi Latvijas ekonomiskā attīstība un labklājība ir tieši atkarīga no ārējās tirdzniecības, investīcijām, spējas konkurēt un radīt produktus ar augstu pievienoto vērtību. Vienlaikus jāatzīmē, ka aptuveni 80% Latvijas ārējās tirdzniecības veido tirdzniecība ar ES dalībvalstīm un kandidātvalstīm.

Līdz ar to pievienošanās ES lielā mērā analizējama tieši šo jautājumu aspektā: vai (ne)pievienošanās ES vairo Latvijas ārējo tirdzniecību, konkurētspēju un investīcijas? Vai (ne)pievienošanās veicinās tirdzniecību ar svarīgāko eksporta tirgu – ES? Kā (ne)pievienošanās gadījumā ES tirgū Latvija konkurēs ar citām reģiona valstīm, piemēram, ar Lietuvu un Igauniju šajā un citos tirgos, kā arī investīciju piesaistē? Vai infrastruktūras, izglītības un reģionālajai attīstībai varēs vairāk līdzekļu veltīt ar vai bez ES palīdzības? Cik Latvijai izmaksās neiestāšanās?

Iestājoties ES, Latvijai būs jāreķinās gan ar ieguvumiem, gan arī ar zaudējumiem, tomēr pievienošanās gadījumā ārējās tirdzniecības un investīciju nosacījumi uzlabosies, nevis pasliktināsies.

Labāki investīciju nosacījumi

Viens no vislielākajiem ieguvumiem, iestājoties ES, būs labvēlīgāki nosacījumi ārvalstu investīciju piesaistei un riska prēmijas samazināšanās. Līdzšinējie integrācijas procesi ES ir pierādījuši, ka integrācijai ir liela nozīme ES dalībvalstu savstarpējā un citvalstu ārējo tiešo investīciju plūsmā. Dalība ES apliecina to, ka investīciju vide valstī ir stabila un droša, un tas ir pats svarīgākais investīciju piesaistes faktors. Papildu motivāciju ārvalstu investīciju ieplūdei Latvijā radīs pievienošanās ES ekonomiskajai telpai, tirdzniecības izmaksu samazināšanās un joprojām zemākas darbaspēka izmaksas.

Tajā pašā laikā ir svarīgi, lai ārvalstu investīcijas būtu vērstas uz uzņēmumu attīstību, ne vien uz vietējā darbaspēka resursu un infrastruktūras izmantošanu.

Lielāka investīciju piesaiste līdz ar iestāšanos ES varētu radīt labvēlīgākus apstākļus ražošanas attīstībai. Atkarībā no investīciju rakstura ir iespējamas pozitīvas strukturālas pārmaiņas Latvijas eksportā – varētu pieaugt preču ar augstāku pievienoto vērtību īpatsvars un samazināties dabas resursu un darbietilpīgā eksporta īpatsvars.

Ārvalstu un vietējo investīciju pieaugums palielinās kapitāla krājumus valstī. Savukārt lielāki kapitāla krājumi pozitīvi ietekmēs produktivitāti, kopējos ekonomiskās izlaides apjomus un līdz ar to arī ienākumu līmeni.

Neiestājoties ES, konkurencē par ārvalstu investīcijām Latvija visdrīzāk zaudētu pārējām Austrumeiropas valstīm, jo nevarētu pretendēt uz investīcijām drošākas valsts statusu. Lai uzvarētu konkurencē par investīcijām, Latvijai būtu jānodrošina atlaides ārvalstu investoriem un jāpazemina uzņēmējdarbības izmaksas valstī, nosakot zemākus nodokļus un dabas aizsardzības normas, nenosakot stingras darba ņēmēju tiesības un saglabājot zemākas algas.

Atvieglota tirdzniecība ar galveno ārējās tirdzniecības partneri – ES

Ārējās tirdzniecības politikas maiņa kopumā pozitīvi ietekmēs Latvijas tautsaimniecību, jo vienkāršosies tirdzniecības nosacījumi un samazināsies tirdzniecības izmaksas ar tās galveno ārējās tirdzniecības partneri – ES. Latvijas eksportu ES ietvaros vairs neierobežos ES iekšējā tirgus aizsardzības pasākumi (antidempinga nodevas, tarifu un ārpustarifu barjeras) un muitas barjeras. Līdz ar to kritīsies reālās tirdzniecības izmaksas un tirdzniecība ar ES tiks vienkāršota. Tirdzniecību ar ES valstīm katrā ziņā veicinās arī kopējās valūtas – eiro – ieviešana.

Lauksaimniecības produkciju skars vislielākās pārmaiņas tarifu un ārpustarifu barjeru dēļ. Latvijas ražotājiem palielināsies iespējas realizēt ES tirgū lauksaimniecības preces, īpaši sevišķi jutīgo produkciju, kurai līdz šim ES bija noteikts augsts aizsardzības līmenis. Taču eksportu uz ES varētu ierobežot kvotas. Savukārt Latvijas “atvēršanās” ES lauksaimniecības preču tirgum pagaidām nenodarīs lielu kaitējumu Latvijas ražotājiem, jo atsevišķu ES lauksaimniecības produktu importa cenas Latvijā varētu pieaugt (preču eksports ES ietvaros netiek subsidēts). Tāpēc Latvijas lauksaimniecības produkcijas konkurētspēja varētu pat uzlaboties. Latvijas lauksaimniecības produktu aizsardzība attiecībā pret trešajām valstīm pieaug.

Kopējo ārējās tirdzniecības tarifu ieviešana attiecībā pret valstīm, kas nav ES locekles, var nozīmēt gan atsevišķu preču un izejvielu importa no šīm valstīm sadārdzināšanos, gan arī palētināšanos. Pievienojoties ES kopējai ārējās tirdzniecības politikai, Latvija zaudēs iespēju veidot neatkarīgu tirdzniecības politiku ar šīm valstīm. Taču vienlaikus Latvijai būs vieglāk aizstāvēt savas intereses un tirgu pret valstīm, kas nav ES dalībvalstis, un konkurēt ar tām ES tirgū. Atsevišķi šo valstu partneri, piemēram,

Krievija, kļūs prognozējamāki, jo tiem pret Latviju kā ES dalībvalsti būs jāpiemēro tie paši tirdzniecības politikas pasākumi, kādi ir noteikti attiecībā pret ES.

Pateicoties iekšzemes pieprasījuma pieaugumam, pirmajos pievienošanās gados varētu pieaugt imports. Taču tā ietekmi uz maksājumu bilanci varētu mazināt ES pārvedumu un ārvalstu investīciju pieplūdums, kā arī tam ar laiku nobīdi sekojošs eksporta pieaugums.

Konkurences saasināšanās

Pievienošanās ES vienotajai ekonomiskajai telpai saasinās konkurenci, jo pieaug tirdzniecība ar ES, turklāt ES tirgū nāksies konkurēt, ievērojot daudz augstākus standartus un prasības, un to izpildei būs jāveic būtiskas investīcijas. Daudziem uzņēmumiem varētu rasties grūtības izturēt konkurenci šādos apstākļos. Konkurences un papildu investīciju izmaksu dēļ daudzi uzņēmumi varētu būt spiesti pazemināt savas darbaspēka izmaksas vai samazināt darbavietu skaitu, taču, no otras puses, papildu darbavietas radīsies sakarā ar ES fondu līdzekļu ieplūdi (darbaspēka piedalīšanās ES strukturālo fondu apguves izpildē, kā arī, pateicoties ES atbalsta programmām nodarbinātībā un izglītībā).

Bez tam lielāka konkurence veicinās ekonomikas restrukturizāciju un darba ražīguma pieaugumu, kas savukārt paātrinās ekonomisko attīstību un cels iedzīvotāju ienākumu līmeni.

Neiestājoties ES, Latvijai ar laiku tāpat būtu jāievēro ES preču eksporta standarti, lai tirgotos ar ES, taču tirdzniecības nosacījumi ES tirgū noteikti nebūtu tik izdevīgi kā ES dalībvalstīm. Latvijai nāktos ievērot prasības, kuras tai nebūtu iespējams ietekmēt. Līdz ar to Latvijas konkurētspēja ES tirgū salīdzinājumā ar pārējām ES dalībvalstīm būtu vājāka.

Lielāks atbalsts lauksaimniecībai

Kopējās lauksaimniecības politikas ietekme uz Latvijas lauksaimniecību ļoti lielā mērā būs atkarīga no tā, kā šī politika tiks reformēta nākotnē. Pievienojoties kopējai lauksaimniecības politikai, Latvija, no vienas puses, zaudēs iespēju realizēt tieši tās vajadzībām atbilstošu lauksaimniecības politiku. ES prasību izpilde radīs papildu izmaksas, un lauksaimniecības un pārtikas produktu imports var kļūt dārgāks. Tomēr vienlaikus Latvijas zemnieki iegūs stabilāku un prognozējamāku lauksaimniecības politiku – stabilas un augstas iepirkuma cenas, atvieglotu pieeju ES tirgum un augstāku konkurētspēju tajā salīdzinājumā ar valstīm, kas nav ES locekles, lielāku aizsardzību pret trešajām valstīm, lielāku finansiālo atbalstu un iespēju celt nozares efektivitāti. Pēc iestāšanās ES kopējais valsts un ES atbalsts lauksaimniecībai būs daudz lielāks nekā patlaban. Neiestāšanās gadījumā Latvijai būtu ievērojami grūtāk konkurēt ar kaimiņvalstu subsidēto lauksaimniecības produkciju.

ES līdzekļi – iespēja veikt investīcijas valsts attīstībā

Dalībai ES būs būtiska ietekme uz Latvijas budžetu. No vienas puses, palielināsies valsts izdevumi (iemaksas ES budžetā, līdzfinansējums un nepieciešamais papildu valsts atbalsts, nepieciešamo institūciju dibināšana un uzturēšana, papildu administrēšanas pasākumi u.c.), bet, no otras puses, saņemtā ES finanšu ieguldījumi pirmsiestāšanās programmu, strukturālo un Kohēzijas fondu un lauksaimniecības maksājumu veidā. Ņemot vērā Latvijas salīdzinoši zemo IKP līmeni, tā var pretendēt uz maksimālo strukturālo fondu līdzekļu apjomu (līdz 4% no IKP). ES dalībvalstu iemaksu ES budžetā “griesti” ir 1.27% no to IKP. Tātad Latvija būs ES līdzekļu neto saņēmēja.

ES līdzekļi sniegs iespēju veikt ievērojamas investīcijas valsts attīstībā (infrastrukturā, ceļu sakārtošanā, izglītībā utt.). Valsts turpmākā attīstība būs ļoti atkarīga no tā, kā šie līdzekļi tiks ieguldīti un izmantoti. ES iepriekšējās paplašināšanās pieredze liecina par to, ka strukturālo fondu pozitīvi ietekmē valstu ekonomisko izaugsmi. Tomēr lielākoties šo ieguldījumu atdeve tomēr ir gaidāma pēc ilgāka laika posma.

Dažus gadus pēc iestāšanās ES, izpildot Ekonomikas un monetārās savienības kvalificēšanās nosacījumus, Latvija pievienosies tai un ieviesīs eiro, tādējādi sasniedzot augstāko ES dalībvalstu integrācijas pakāpi.

Ieguvumu un zaudējumu bilance

Intensīvāka tirdzniecība, investīciju pieplūdums, ES fondu līdzekļi, ekonomikas restrukturizācija, kā arī produktivitātes pieaugums stimulēs ekonomisko izaugsmi, tādējādi veicinot arī ienākumu konverģenci un pirktpējas palielināšanos. Iestāšanās sākumposms varētu būt grūts, un guvums skatāms ilgākā termiņā. Latvijai kā vienai no nabadzīgākajām Eiropas valstīm grūtības un salīdzinošās izmaksas, iestājoties ES, salīdzinājumā ar lielākām un turīgākām valstīm būs lielākas, taču arī salīdzinošais ieguvums būs daudzārt nozīmīgāks. Maksimālu labumu no dalības ES Latvijai gūs tikai tādā gadījumā, ja tiks īstenota stabila makroekonomiskā politika, valsts pārvalde būs efektīva, tiks investēti izglītībā un darbaspēka kvalitātē.

Izmantotā literatūra

- Vanags, A. *The economic impact of EU accession for Latvia: a computable general equilibrium approach*. BICEPS, 2002.
- European Union Accession: practical implications for business in Central Europe. EIU, 2002.
- Boeri, T., Bucker, H. *The Impact of Eastern Enlargement on Employment and Wages in the EU Member States*. European Integration Consortium, 2000.
- Working document No. 2 on the financial implications of EU enlargement. European Parliament, 13.03.2002.
- Common Financial Framework 2004–2006 for the Accession Negotiations. Commission of the European Communities, 30.01.2002.
- Baldwin, R. E., Francois, J. F., Portes, R. *The costs and benefits of eastern enlargement: the impact on the EU and Central Europe*, 1997.

Papildu informāciju var iegūt pie Daces Antužas (Dace.Antuza@bank.lv). G. Zommerovska foto.

EIRO IEVIEŠANA UN INFLĀCIJA

INFLĀCIJAS KĀPUMS PĒC EIRO IEVIEŠANAS KOPUMĀ NELIELS

Eiropas Savienības (ES) kandidātvalstu, t.sk. Latvijas, iedzīvotājus interesē un uztrauc tas, vai pievienošanās ES un EMS izraisīs strauju patēriņa preču cenu kāpumu. Lai novērtētu bažu pamatotību, ir vērts ieskatīties nesenā vēsturē. Kā ir attīstījusies inflācija, piemēram, Grieķijā, Spānijā un Portugālē, kas 80. gadu sākumā un vidū iestājās ES? Ekonomikas un monetārās savienības (EMS) izveidošanas un vienotās valūtas – eiro – ieviešanas pieredze ES dalībvalstīs var palīdzēt noskaidrot, kā tuvākajā nākotnē attīstīsies inflācija Latvijā.

Inflācija Grieķijā, Spānijā un Portugālē pēc to pievienošanās ES

70. gadu beigās un 80. gadu sākumā jeb laikā, kad Grieķijai, Spānijai un Portugālei piešķīra ES kandidātvalsts statusu, gan ES, gan citur pasaulē bija raksturīga augsta inflācija, kas bija saistīta galvenokārt ar 1973. un 1978. gadā notikušajām naftas krīzēm. Tāpēc pirms iestāšanās ES šajās valstīs bija augsts inflācijas līmenis. Tomēr atšķirības šo valstu īstenotajā ekonomiskajā politikā noteica to, ka ES pievienošanās laikā situācija inflācijas ziņā tajās bija atšķirīga.

Pateicoties stingrajai monetārajai politikai, Spānijā izdevās samazināt inflāciju no 20% 70. gadu beigās līdz 8.8% 1986. gadā. Pēc pievienošanās ES Spānijas patēriņa cenu indeksa attīstībā saglabājās lejupslīdes tendence, bet, sākot ar 1989. gadu, tas atkal pieauga. To izraisīja Spānijas tautsaimniecības pārkaršana fiskālās situācijas un ārējās tirdzniecības bilances pasliktināšanās dēļ. Pēc Māstrihtas konverģences kritēriju apstiprināšanas Spānijas ekonomiskā politika bija virzīta uz to izpildi. Spānijas Banka, kas kļuva neatkarīga, mainīja monetārās politikas nostādnes un ieviesa gada inflācijas mērķi, kas savukārt veicināja uzticēšanās pieaugumu gaidāmajai inflācijai, pieaugot investoru pārlicēbam par Spānijas dalību EMS.

Turpretim Grieķijā augstā inflācija saglabājās līdz 1992. gadam. Naftas krīzes izraisīja inflācijas kāpumu arī Grieķijā, bet neveiksmīgā valdības ekonomiskā politika veicināja augstā inflācijas līmeņa saglabāšanos. Laika posmā no 1993. līdz 1997. gadam Grieķijas valdība īstenoja stabilizācijas un konverģences programmu, kas kopā ar stabilas valūtas politiku pozitīvi ietekmēja patēriņa cenu indeksa attīstību – pakāpeniski inflācija samazinājās.

Dalība valūtas kursa mehānismā pozitīvi ietekmēja visu triju valstu patēriņa inflāciju. Konverģences process aktivizējās 90. gadu otrajā pusē. Pateicoties tam, Grieķijā, Spānijā un Portugālē inflācija pazeminājās līdz tādām līmenim, kas ļāva šīm valstīm kļūt par eiro zonas dalībniecēm.

Bieži vien kā iespējamo inflācijas pieauguma iemeslu pēc pievienošanās ES min t.s. Balassa-Samuelsona efektu. Lai gan zināmā mērā šis fenomens tika novērots arī Grieķijā, Spānijā un Portugālē, daudzi empīriski pētījumi ir pierādījuši, ka kvantitatīvi tas ir bijis nenozīmīgs un svārstījies 1–2 procentu punktu robežās. Svarīgāk ir tas, kā šīs valstis spēja īstenot sabalansētu monetāro un fiskālo politiku, lai kontrolētu citus, ar Balassa-Samuelsona efektu nesaistītus potenciālus inflācijas pieauguma avotus (piemēram, reālo algu pieaugumu).

Eiro ieviešanas ietekme uz inflāciju neliela

Jautājums par iespējamo cenu līmeņa kāpumu atkal kļuva aktuāls līdz ar eiro skaidrās naudas ieviešanu 2002. gada sākumā. Nacionālo pētījumu rezultāti rāda, ka eiro ieviešanas ietekme dažādās eiro zonas valstīs vidēji bija pavisam neliela – tā nepārsniedza 0.2%. Savukārt Eurostat veikto pētījumu rezultātā ir konstatēts, ka 2002. gadā, kad harmonizētais patēriņa cenu indekss eiro zonā pieauga par 2.3%, eiro ieviešanas ietekme svārstījās 0.12–0.29% robežās, proti, bija nenozīmīga. Lielākoties patēriņa cenu kāpumu 2002. gadā eiro zonā noteica ar eiro ieviešanu nesaistīti faktori, piemēram, īpaši nelabvēlīgi laika apstākļi Dienvidēiropā, kas negatīvi ietekmēja ražu, energoresursu

JŪLIJA PASTUŠENKO
Monētārās politikas pārvaldes
Makroekonomikas analīzes daļas
vecākā ekonomiste

cenu straujš kāpums, kā arī ievērojama tabakas akcīzes nodokļa paaugstināšana. Eurostat konstatēja, ka visnozīmīgākā eiro ieviešanas ietekme uz cenām bija no 2001. gada decembra līdz 2002. gada janvārim. Analizējot iespējamo ietekmi pa preču grupām, Eurostat nonāca pie secinājuma, ka eiro ieviešana nav skārusi cenas lielākajā daļā preču un pakalpojumu grupu. Savukārt dažu preču un pakalpojumu grupu cenas eiro ieviešana bija ietekmējusi neilgu laiku. Tikai nedaudzu preču un pakalpojumu grupu cenās eiro ieviešanas ietekme bija konstatējama ilgāku laiku.

Eurostat pētījumu metodika

Lai noteiktu iespējamo eiro ieviešanas ietekmi, Eurostat izmantoja metodi, kas salīdzināja sagaidāmās cenu pārmaiņas ar faktiskajām. Tās cenu pārmaiņas, ko nevarēja izskaidrot ar citiem, ar eiro skaidras naudas ieviešanu nesaistītiem faktoriem, tika uzskatītas par ar eiro ieviešanu saistītām pārmaiņām. Izmantojot šo metodi, speciālisti konstatēja, ka patēriņa grozā ietilpstošo preču un pakalpojumu lielāko daļu (54%) nebija skārušas nekādas netipiskas cenu pārmaiņas, kam būtu ievērojama ietekme uz patēriņa cenu indeksu 2002. gadā. Šīs cenu pārmaiņas bija vai nu tuvu prognozētajam līmenim, vai arī ļoti nenozīmīgas.

24% no patēriņa grozā ietilpstošo preču un pakalpojumu cenām tika novērots netipisks pieaugums, bet to varēja izskaidrot ar skaidras naudas ieviešanu nesaistītiem faktoriem. Piemēram, netipiski straujš enerģijas cenu pieaugums bija atkarīgs no ārējiem faktoriem, tūrisma ceļojumu cenu pieaugums daļēji bija saistīts ar enerģijas cenu kāpumu, bet daļēji – ar papildu izmaksām drošības pasā-

kumiem pēc 2001. gada 11. septembra terora akta ASV. Tikai atlikušajiem 26% no patēriņa grozā ietilpstošo preču un pakalpojumu cenām tika novērotas netipiskas pārmaiņas, kam nebija cita izskaidrojuma. Līdz ar to tika pieņemts, ka tās izraisīja eiro ieviešana.

Preču un pakalpojumu grupas, kuru cenas visvairāk ietekmēja eiro ieviešana

Pēc Eurostat vērtējuma visizteiktākā ietekme uz cenām eiro ieviešanai bija pakalpojumu sektora apakšgrupās, piemēram, restorānos un kafējniecās, frizētavās un sporta klubos. Liela ietekme tai bija arī uz dažām bieži pirktu lētu preču cenām (piemēram, laikrakstiem). Tādējādi īpaši 2002. gada pirmajos mēnešos eiro zonā pircēji tiešām bija saskārušies ar gadījumiem, kad dažām precēm un pakalpojumiem pieauga cenas. Pērkot avizes vai dzerot kafiju savā ierastajā kafējnicā un pieredzot, ka šīs preces un pakalpojumi kļuva dārgāki, cilvēki automātiski secināja, ka eiro ieviešanas dēļ pieauga inflācija valstī. Vienlaikus 2002. gadā ievērojami nokrita cenas citām preču grupām (piemēram, video tehnikai vai veļas mašīnām). Kopumā cenu pieaugums vienā sektorā un vienlaikus kritums citos sektoros kompensēja viens otru, un eiro ieviešanas ietekme uz patēriņa preču cenu indeksu bija nenozīmīga. Tādējādi, neskatoties uz to, ka pēc skaidras naudas ieviešanas eiro zonas valstu iedzīvotāji izjuta cenu pieaugumu dažām precēm un pakalpojumiem, kopumā eiro ieviešana nebija noteicošais inflācijas iemesls 2002. gadā.

Valdība var daļēji ierobežot cenu pieaugumu eiro ieviešanas rezultātā

Dažās eiro zonas valstīs tika veikti mēģinājumi likumdošanas ceļā regulēt jauno cenu veidošanas procesu. Piemēram, Austrijas valdība pieņēma likumu, kurā noteica, ka pārejas periodā visiem tirgotājiem cenas obligāti jāuzrāda gan eiro, gan Austrijas šiliņos, kā arī tika aizliegts nepamatoti palielināt cenas. Par šā likuma neievērošanu bija noteikti konkrēti sodi. Speciāla komisija vērtēja cenu pārmaiņas, analizējot tos gadījumus, kad cenas pieaugums pārsniedza 3%. Tomēr praksē bija ļoti grūti noteikt, vai cena tika paaugstināta tikai eiro ieviešanas dēļ vai arī tam bija objektīvi iemesli. Līdz ar to nevienā gadījumā netika noteikts sods.

Grieķijas valdība noslēdza vienošanos ar tirdzniecības asociācijām par to, ka tās neizmanto eiro skaidrās naudas ieviešanu kā iemeslu cenu paaugstināšanai, kas zināmā mērā palīdzēja apturēt cenu pieaugumu.

Portugāle bija viena no tām dalībvalstīm, kam 2002. gada sākumā eiro ieviešanas ietekme uz inflāciju bija neitrāla. Šajā valstī Nacionālā eiro komisija pieprasīja uzņēmējiem atlikt visus ikgadējos cenu paaugstinājumus līdz 2002. gada martam. Kaut gan martā tika novēroti netipiski cenu pieaugumi restorānos un kafējniecās, tomēr arī šajā mēnesī netika konstatēts kopējais inflācijas pieaugums. Daudzās valstīs, t.sk. Austrijā un Spānijā, daži veikali pēc privātās iniciatīvas vēl ilgi turpināja uzrādīt cenas gan eiro, gan arī nacionālajā valūtā. Pēc speciālistu domām, neraugoties uz to, ka tas var palīdzēt dažiem pircējiem orientēties cenās, tomēr rodas papildu izdevumi pašiem tirgotājiem, kā arī tiek apgrūtināta t.s. psiholoģisko cenu ieviešana.

Izmantotā literatūra

Euro changover effects. Eurostat, 27.02.2002; 16.05.2002; 27.02.2002; 18.06.2003.

Practical issues arising from the euro. Bank of England, 05/2002.

Sebastian, M., *Spain in the EU: Fifteen years may not be enough.* BBVA, 2001.

Estrada, A., Lopez-Salido, J. D. *Understanding Spanish Dual Inflation.* Banco de España, 2001.

The impact of the introduction of euro banknotes and coins on the price trend. Destatis, 03/2002.

Ein Jahr Euro – ein Jahr Teuro? Destatis, 12/2002.

Deutsche Bundesbank Monthly Report, 07/2002.

L'impact à court terme sur les prix du passage à l'euro fiduciaire. Banque de France, 09/2002.

Papildu informāciju var iegūt pie Jūlijas Pastušenko (Julija.Pastusenko@bank.lv). G. Zommerovska foto.

IESTĀŠANĀS EIROPAS SAVIENĪBĀ DOD IESPĒJU VEICINĀT IZAUGSMI

VALSTĪM ATŠĶIRĪGA TAUTSAIMNIECĪBAS ATTĪSTĪBA, KURU NOSAKA ĪSTENOTĀ EKONOMISKĀ POLITIKA

JŪLIJA PASTUŠENKO

Monētārās politikas pārvaldes
Makroekonomikas analīzes daļas vecākā ekonomiste

Mēģinot noteikt, kāda būs dalības Eiropas Savienībā (ES) ietekme uz Latvijas tautsaimniecību, lietderīgi ir izpētīt, ko iestāšanās ES ir devusi Grieķijai, kas ES iekļāvās 1981. gadā, un Spānijai un Portugālei, kas ir ES dalībvalstis kopš 1986. gada. Šīs valstis ir piemērotas izpētei, jo pēc iedzīvotāju labklājības līmeņa pievienošanās laikā tās bija līdzīgas jaunajām 10 kandidātvalstīm. Šo valstu piemērs rāda, ka iestāšanās ES var ļoti pozitīvi ietekmēt valsts tautsaimniecību, tomēr attīstība lielā mērā ir atkarīga no īstenotās ekonomiskās politikas. Protams, ir svarīgi noskaidrot, kā šīs valstis ir attīstījušās pirms pievienošanās ES, un kāda situācija tolaik bija pasaules tautsaimniecībā. Pievienošanās ES varēja būt tikai viens no faktoriem, kas ietekmēja tautsaimniecību, jo darbojās virkne citu ārējo un iekšējo faktoru, kam arī bija nozīmīga loma.

Grieķijā neveiksmīga ekonomiskā politika

Pasaules naftas krīzes, kas notika 1973. un 1978. gadā, negatīvi ietekmēja daudzas Eiropas valstis, tomēr Grieķijā to sekas bija izteiktākas nekā Spānijā un Portugālē. Tautsaimniecības attīstības tempu palēnināšanās Grieķijā galvenokārt ir skaidrojama ar neveiksmīgu valdības ekonomisko politiku. Valdība nespēja laikus veikt valstī nepieciešamās reformas, privatizācijas process noritēja ļoti lēni, un tas nozīmēja valsts sektora ievērojamās lomas saglabāšanos. Visveiksmīgākā tautsaimniecības attīstība Grieķijā bija laika posmā no 1975. līdz 1981. gadam jeb periodā starp ES kandidātvalsts statusa saņemšanu un līdz iestāšanai ES. Tolaik paaugstinājās iedzīvotāju labklājības līmenis, paātrinājās tautsaimniecības attīstības temps, samazinājās bezdarba līmenis un pieauga ārējā tirdzniecība. Pēc pievienošanās ES ievērojamo investīciju daļu veidoja ES fondi, kas daļēji kompensēja šajā periodā novērojamu lēnāku ārvalstu tiešo investīciju ieplūdi Grieķijā.

Portugālē labklājības līmeņa pieaugums

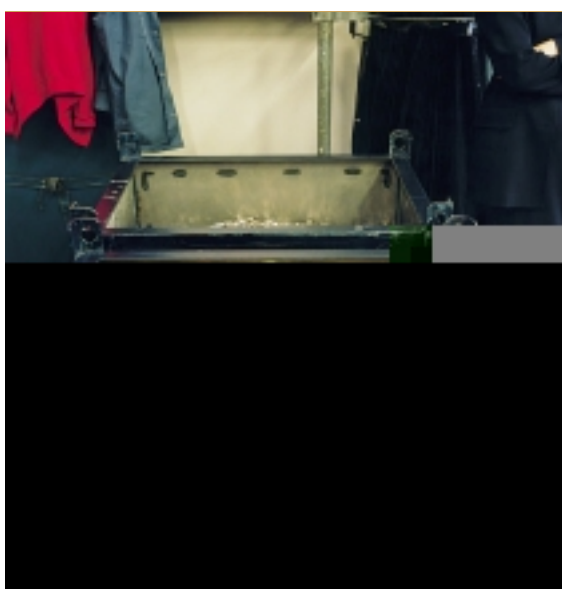
Portugāles pievienošanās ES bija veiksmīga. Pēc kandidātvalsts statusa iegūšanas Portugālē pieauga iedzīvotāju labklājības līmenis, kā arī palielinājās eksporta un importa nozīme tautsaimniecībā, tai kļūstot atvērtākai. Pirms tam iedzīvotāju labklājības līmenis veidoja tikai 36% no ES vidējā līmeņa. Tas bija zemāks nekā Grieķijā un Spānijā. Jau 1986. gadā, kad Portugāle iestājās ES, šis rādītājs pieauga līdz 56% un turpmāko 10 gadu laikā sasniedza 71.2% no ES vidējā rādītāja. Kaut gan pasaules naftas krīžu rezultātā 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā Portugālē bija vērojama tautsaimniecības attīstības tempu palēnināšanās, jau 80. gadu beigās ekonomiskā situācija būtiski uzlabojās – samazinājās bezdarba līmenis, un IKP pieauguma temps kļuva straujāks. Lielā mērā pateicoties ES labvēlīgajai ietekmei uz tautsaimniecības attīstību, Portugāle – nabadzīgākā valsts pirms pievienošanās ES – apsteidza Grieķijas iedzīvotāju labklājības līmeni un tuvojās Spānijas līmenim.

Spānija mērķtiecīgi integrējās ES

Spānija diezgan veiksmīgi integrējās ES. Strukturālo fondu līdzekļu ieplūde valstī un ārvalstu tiešo investīciju

pieaugums veicināja tautsaimniecības attīstības tempu paātrināšanos un iedzīvotāju labklājības līmeņa pieaugumu. Tāpat kā Portugālē arī Spānijā ekonomiskās situācijas uzlabošanās 80. gadu beigās jeb pēc iestāšanās ES lielā mērā bija saistīta ar 70. gadu beigās un 80. gadu sākumā veiktajām strukturālajām reformām. Īslaicīgi tām bija negatīva ietekme uz tautsaimniecības izaugsmi, taču tās nodrošināja izaugsmi ilgākā laika posmā. Valstī tika veikta zemes un darbaspēka tirgus reforma un pazeminātas subsīdijas. Vienlaikus, valstij kļūstot atvērtākai ārējiem tirgiem, notika cenu liberalizācijas process, un sākās valsts īpašumu privatizācija. Viens no faktoriem, kas noteica Spānijas straujāku konvergenci salīdzinājumā ar pārējām

investīciju ieplūde attiecībā pret IKP bija vidēji 1.1%. Piecu gadu ilgā laikā, kas sekoja pievienošanai ES, šis rādītājs pieauga līdz 2%, turpmākajos gados stabilizējoties 1.5% līmenī. Valstis, kas kļuva par ES dalībvalstīm iepriekšējās paplašināšanās, piemēram, Austrija, Somija un Zviedrija, un ES iesaistījās salīdzinoši nesen – 1995. gada janvārī, bija līdzīgas tendences. Šajās valstīs piecu gadu periodā pirms pievienošanās ES ārvalstu tiešās investīcijas veidoja vidēji 0.9% no IKP, bet piecos gados pēc pievienošanās ES šis rādītājs jau sasniedza vidēji 4.7% no IKP. Neskatoties uz to, ka daļēji tas var būt saistīts ar globālo investīciju plūsmu pieaugumu 90. gadu beigās, tomēr šī pozitīvā tendence liecina arī par ES labvēlīgo ietekmi uz investoru lēmumu pieņemšanas procesu.

Valstis ieplūda ievērojami ES fondu līdzekļi

Pirmos piecus gadus pēc iestāšanās ES strukturālo fondu līdzekļu ieplūde visās valstīs bija samērā lēna, jo tām bija jānodrošina līdzfinansējums un jāizveido struktūras ES līdzekļu pārvaldīšanai. Spānija un Portugāle pielāgojās ES prasībām, veiksmīgi izveidojot attiecīgas struktūras piešķirto resursu vadībai, bet Grieķija nespēja efektīvi izmantot šos līdzekļus. No ES strukturālajiem fondiem Grieķija ir saņēmusi vislielāko finansējumu procentuālā izteiksmē – no pievienošanās brīža līdz 2001. gada beigām vidēji 4.3% no IKP. Spānijā un Portugālē šis rādītājs bija attiecīgi 1.6% un 3.2% no IKP. Pētījumi rāda, ka, neraugoties uz ievērojamajiem līdzekļiem, ko Grieķija saņēma no ES budžeta, sākotnēji to ietekme uz tautsaimniecību bija nenozīmīga. Līdzekļi tika iztērēti importa iegādei, kas bremzēja ekonomisko aktivitāti un nodarbinātību un pasliktināja tirdzniecības bilanci. Ar laiku saņemamo līdzekļu struktūra uzlabojās, kā arī pieauga piešķirto līdzekļu apjoms, kas tika izmantots investīcijām. Tas nozīmē, ka, jaunajām kandidātvalstīm

pievienojoties ES, ekonomiskā izaugsme būs lielā mērā atkarīga no tā, cik efektīvi tās spēs absorbēt ES fondu līdzekļu ieplūdi.

ES un EMS izveidošanai bija nenoliedzama pozitīva ietekme uz dalībvalstu tautsaimniecības attīstību un to iedzīvotāju labklājības līmeņa kāpumu. Vienlaikus dalībvalstu sasniegtie rezultāti, neskatoties uz vienādām iespējām kopienas iekšienē, bija atšķirīgi. Tas apliecina, cik svarīga ir katras valsts spēja un vēlēšanās veikt nepieciešamās pārmaiņas, lai varētu integrēties ES un panākt strauju attīstību.

Izmantotā literatūra

Central Europe's opportunity for faster growth with EU entry. JP Morgan, Economic and Policy Research, 30.05.2003.
Sebastian, M. Spain in the EU: Fifteen years may not be enough. BBVA, 2001.
Mayeus, A., van Wijnbergen, S. Portuguese monetary and fiscal policy within the EMS, 1992.
Mourmouras, I. A., Arghyrou, M. G. Monetary policy at the European Periphery: Greek Experience and Lessons for EU candidates, 1999.

Papildu informāciju var iegūt pie Jūlijas Pastušenko (Julija.Pastusenko@bank.lv). G. Zommerovska foto.

CENU PĀRMAIŅAS IETEKMĒJOŠIE FAKTORI LATVIJĀ

PAKĀPENISKI SAGAI DĀMA DZĪVES LĪMEŅA UN CENU ATŠĶIRĪBU SAMAZINĀŠANĀS

Gaidāmā Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) izraisa sabiedrībā pastiprinātu interesi par iespējamām pārmaiņām tautsaimniecībā. Iedzīvotāji vēlas uzzināt, cik lielā mērā uzlabosies viņu dzīves apstākļi un pārticība, salīdzinot ar līdzšinējo situāciju. Cilvēkus interesē, kā mainīsies viņu uzkrājumu reālā vērtība, patēriņa izdevumi u.c. jautājumi, kas varētu būt saistīti ar ienākumu un cenu konverģenci. Konverģences procesā notiek pakāpeniska dzīves līmeņa un cenu atšķirību mazināšanās starp reģioniem, visbiežāk reģioniem ar zemākiem ienākumiem “panākot” reģionus ar augstākiem ienākumiem un pielāgojoties to cenu līmenim.

Dalibvalstīs joprojām atšķirīgs cenu līmenis

Cenu līmenis Latvijā šobrīd ir aptuveni divas reizes zemāks nekā vidēji ES, un lielākās atšķirības ir vērojamas netirgojamo preču cenās. Pēc Latvijas iestāšanās ES noteikti ir sagaidāma pakāpeniska kopējā cenu līmeņa izlīdzināšanās. Līdz kādam līmenim tā ir iespējama? Vispirms jāatzīmē, ka cenu līmeņa pieauguma iemesls nebūs pati iestāšanās ES. Cenu līmenis pieaugtu jebkurā gadījumā, palielinoties ienākumiem, nodarbinātībai un mainoties citiem faktoriem. Jāatzīst, ka arī cenu konverģences temps bieži tiek pārvērtēts, turklāt pilnīga konverģence var netikt sasniegta. Tā nav sasniegta esošajās ES un Ekonomikas un monetārās savienības (EMS) dalībvalstīs. Piemēram, Grieķijā, Spānijā, Portugālē un Itālijā, kas jau salīdzinoši sen ir ES dalībvalstis, cenu līmenis ir ievērojami zemāks nekā pārējās ES valstīs (2001. gadā atšķirība bija 12–26 procentu punkti no ES vidējā līmeņa, savukārt salīdzinājumā ar pārējām 11 dalībvalstīm – līdz pat 40 procentu punktiem). Laikā no 1996. līdz 2002. gadam ES valstīs ar zemāko cenu līmeni (Grieķijā, Spānijā un Portugālē) patēriņa cenu indeksa vērtība pieaugusi par attiecīgi 25.3%, 17.3% un 18.2%, kamēr valstīs ar šobrīd augstāko cenu līmeni (Zviedrijā un Dānijā) – par attiecīgi 6.6% un 13.4%. Šāda cenu dinamika liecina par pakāpenisku cenu līmeņa izlīdzināšanos (valstīs ar zemāku cenu līmeni ir augstāka patēriņa inflācija). Tomēr jāatzīmē, ka dažādos periodos cenu dinamika ir atšķirīga un inflācijas tempi pakāpeniski tuvinās, norādot uz dažām pastāvīgām cenu atšķirībām reģionos.

Gatavojoties vienotās valūtas zonas paplašināšanai, jautājums par ietekmi uz jaunās eiro zonas cenu stabilitāti ir aktuāls kā eiro zonas valstīm, tā arī kandidātvalstīm. Izzūdot valūtas kursa ietekmi, cenu līmeņa konverģence teorētiski var izpausties gan vienpusēji (reģioniem ar zemāku ienākumu un cenu līmeni pielāgojoties reģioniem ar augstāku līmeni), gan arī abpusēji (cenu līmenim mainoties dažāda līmeņa reģionos). Valūtas zonas ietvaros cenu līmenis bieži ir atšķirīgs. Cenu pārskatāmība un tai sekojošā izlīdzināšanās bija viena no “cerībām”, kas tika saistīta ar eiro ieviešanu. Tomēr zināmu laiku pastāvot vienotajai valūtai, kā liecina pētījumi, cenas pilnīgi vienādām precēm joprojām atšķiras. Dažu preču cenām ir vērojama izlīdzināšanās tendence, taču tā ir lēna. Galvenie faktori, kas nosaka atšķirīgu cenu līmeni vienotās valūtas zonas ietvaros, ir šādi: ekonomikas ciklu atšķirīgās fāzes, atšķirīgas algu pārmaiņas (dinamika), preču atbilstības noteikumi, produktivitāte, patērētāju izvēle (priekšrocības) un inflācijas gaidas. Vienotās valūtas zonā tiek īstenota kopīga monetārā politika. Tas nozīmē, ka centrālās bankas lēmumi tiek pieņemti, balstoties uz vienotiem, apkopotiem, visu zonu raksturojošiem makroekonomiskajiem rādītājiem un to pārmaiņām. Tomēr, cenām izlīdzinoties valūtas zonas ietvaros, novērojami atšķirīgi inflācijas tempi katrā no reģioniem. Tādējādi, nosakot inflācijas mērķi, centrālās bankas uzdevums ir nepieļaut situāciju, kad, kopējai inflācijai nepārsniedzot šo līmeni, tas tiek sasniegts, atsevišķos reģionos notiekot pastāvīgai diverģencei (attālināšanās no līdzīga cenu līmeņa) un svārstībām tikai izlīdzinot vienai otru.

Konverģence saistīta ar dažādu inflācijas tempu reģionos

Eurostat aprēķini liecina, ka, pieņemot izlīdzināšanās procesu par vienīgu inflāciju radošo faktoru, Latvijas gada

DAINA PAULA
Monētārās politikas pārvaldes
Makroekonomikas analīzes daļas
vecākā ekonomiste

KONSTANTĪNS BENKOVSKIS
Monētārās politikas pārvaldes
Monētārās izpētes un prognozēšanas daļas
vecākais ekonomists

vidējā inflācija varētu būt 4.4% vidējas (10 gadu laikā) un 2.2% lēnas (20 gadu laikā) konverģences gadījumā. Vidējais kandidātvalstu (ieskaitot arī Rumāniju un Bulgāriju) cenu pieauguma temps būtu attiecīgi 7.1% vai 3.5% gadā. Tādējādi būtu iespējams izpildīt Eiropas Centrālās bankas cenu stabilitātes kritēriju un Latvijā tiktu sasniegts 2001. gada Portugāles cenu līmenis. Pieņemot, ka kandidātvalstu ekonomiskā izaugsme būs straujāka un līdz ar to pieaugs šo valstu tautsaimniecības īpatsvars paplašinātajā eiro zonā, esošo EMS dalībvalstu gada vidējā inflācija nedrīkstētu pārsniegt attiecīgi 1.4% vai 1.7% atkarībā no konverģences tempa. Jāatzīmē, ka EMS ietvaros tiek analizēts saskaņotais cenu indekss, kura pārmaiņas Latvijā būtiski neatšķiras no nacionālā patēriņa cenu indeksa. Pēc iestāšanās ES šie rādītāji var atšķirties vairāk, ja ievērojami mainīsies patēriņa struktūra – saskaņotā patēriņa cenu indeksa aprēķinā tiek ņemti vērā arī nerezidentu izdevumi, kā arī atšķirīgi preču un pakalpojumu groza svāri.

Konverģences process, pirmkārt, nosaka asimetriskas cenu pārmaiņas reģionos un, otrkārt, līdzšinējā pieredze

rāda, ka cenu līmeņu atšķirības ir salīdzinoši lielas un paliekošas. Tādējādi nav pamata uzskatīt, ka Latvijas cenu līmenim konkrētā laika posmā obligāti jāsasniedz noteikts (ES vidējais) līmenis, un tāpēc nevar prognozēt strauju cenu kāpumu Latvijā.

Faktori, kas ietekmēs cenas Latvijā

Iedzīvotāji cenu pārmaiņas vērtē pēc saviem attiecīgā perioda izdevumiem. Patērētājiem vienmēr vieglāk ir pamanīt cenu pārmaiņas bieži pirkām precēm, t.sk. precēm, kas nav dārgas (laikraksti, dažu sabiedriskā transporta veidu biļetes, atsevišķi pārtikas produkti). Iedzīvotāji regulāri vienādā daudzumā nepatērē visas patēriņa cenu indeksa aprēķinā iekļautās preces, tomēr tās atspoguļojas kopējos izdevumos. Līdz ar to inflācijas līmenis iedzīvotāju uztverē mēdz būt atšķirīgs no inflācijas līmeņa, kāds tiek atspoguļots statistikā.

Tomēr nebūtu pietiekami analizēt inflāciju tikai kā apkopojumu rādītāju. Lai novērtētu tās cēloņus un tendences, ir lietderīgi aplūkot cenu pārmaiņas atsevišķās grupās. Parasti mēdz atsevišķi analizēt cenu pārmaiņas tirgojamo un netirgojamo preču grupās. Šāds dalījums, tiesa, nav viennozīmīgs, jo atsevišķām precēm piemīt gan tirgojamo, gan netirgojamo preču īpatnības.

Par tirgojamām precēm uzskatāmas tās, kuras potenciāli ir iespējams importēt vai eksportēt. Iespēja būt pārdotām ārzemēs ļauj nepārtraukti salīdzināt šādu preču cenas dažādu valstu konkurentu vidū, tādējādi apstiprinot, ka neeksistē barjeras šo preču apmaiņai un iegādei jebkurā valstī, kur tās ir pieejamas. Dažas preces nav tirgojamas – vai nu to īpašību dēļ, vai arī augstu transportēšanas izmaksu, tarifu u.c. ierobežojumu dēļ. Latvijā pie netirgojamām precēm var ierindot atsevišķus kultūras, izklaides, tūrisma, finanšu, apdrošināšanas u.c. pakalpojumus un izglītības iegūšanu, kā arī preces un pakalpojumus, kam cenas tiek regulētas administratīvi (īres maksa, gāze un tās piegāde, ūdens un tā piegāde, enerģija, atsevišķi sakaru, transporta u.c. pakalpojumi). Arī neapstrādātā pārtika daļēji atbilst netirgojamo preču pazīmēm, jo tās vienības vērtība ir salīdzinoši zema, taču transportēšanas izmaksas augstas, kā arī īss realizācijas termiņš. Latvijā atbilstoši 2003. gadā izmantotajai patēriņa cenu indeksa groza struktūrai par netirgojamām var uzskatīt mazāk nekā 29% preču un pakalpojumu, ieskaitot neapstrādāto pārtiku – vairāk nekā 37% preču un pakalpojumu. Kopējam īpatsvaram būtiski nemainoties, iepriekšējo gadu laikā ir bijusi tendence samazināties administratīvi regulējamo cenu daļai, bet pieaugt – pārējo netirgojamo preču īpatsvaram.

Lielāko daļu Latvijas patēriņa cenu indeksa groza veido tirgojamās preces, no kurām nozīmīgākās ir apstrādātā pārtika un pārējās tirgojamās preces (pārsvarā apģērbi un apavi, alkoholiskie dzērieni un tabaka, kā arī māj-saimniecības priekšmeti). Latvijā kā valstī ar mazu un atvērtu tautsaimniecību tirgojamo preču cenu līmeni būtiski ietekmē ārējie faktori. Šāda ietekme izpaužas ne vien tieši – ar importēto preču cenām, bet arī netieši. Piemēram, ja precei iekšzemē ir iespējams paaugstināt cenu (pirkt-spējas robežās) un tai var rast aizstājēju – importētu preci, kura nav dārgāka, tad, vēloties saglabāt iekšējo tirgu, iekšzemes tirgū cenu līmenis tomēr var nemainīties. To nav noteicis imports, bet tikai importa iespējamība.

Latvijā apstrādātās pārtikas iekšzemes cenas lielā mērā ir atkarīgas no tās cenu līmeņa Latvijas galvenajās tirdzniecības partnervalstīs un lata kursa pret to valūtām. Daļēji šie faktori ietekmē arī neapstrādātās pārtikas iekšzemes cenas, tomēr tās var pastāvīgi atšķirties no cenām kaimiņvalstīs (jo mazāka ir “tirgojamība”, jo lielāka var būt atšķirība). Cenu līmeni, protams, ietekmē arī iekšzemes faktori – darba ražīgums, darba alga un bezdarba līmenis. Palielinoties ienākumiem, šo preču cenu līmenis var pieaugt.

Arī pārējo tirgojamo preču cenu līmeni ietekmē cenu līmenis ES un lata kurss pret eiro, turklāt tirgojamo preču cenas ir atkarīgas arī no degvielas cenām (t.s. otrās kārtas efekts), jo degvielas cena ir svarīga izmaksu daļa. Degvielas cenas pārmaiņas Latvijā pārsvarā nosaka pasaules naftas cenas un nodokļu likumdošanas pārmaiņas.

*Cenu atšķirības
ES dalībvalstīs
joprojām ir
salīdzinoši lielas un
paliekošas, tāpēc
nevar prognozēt
strauju cenu kāpumu
Latvijā.*

Latvijas Bankas padomē un valdē (2003. gada jūnijs–augusts)

● **Latvijas Bankas padome** 2003. gada 17. jūlijā nolēma nemainīt refinansēšanas, banku noguldījumu Latvijas Bankā un lombarda kredīta procentu likmes. Salīdzinot ar situāciju pirms diviem mēnešiem, kad Latvijas Bankas padome izvērtēja makroekonomisko situāciju valstī, dažās jomās ar makroekonomisko stabilitāti saistītie riski ir pieauguši. Lai gan pašreizējās tautsaimniecības attīstības tendences vēl neprasa procentu likmju maiņu, turpmākajai monetārās politikas virzībai būtiski būs tieši nākamie mēneši. Sevišķu uzmanību galveno ekonomisko rādītāju analizē Latvijas Banka pievērsīs inflācijas dinamikai, attīstībai ārējā sektorā un kredītēšanas jomā, kā arī valsts fiskālajai situācijai. Ja turpmāko mēnešu laikā netiks novērots būtisks situācijas uzlabojums un valdības rīcība neliecinās par stingru apņemšanos mazināt 2003. gada fiskālo deficītu jau līdz šā gada beigām, Latvijas Banka nopietni apsvērs iespēju izmantot tās rīcībā esošos instrumentus, lai veicinātu makroekonomisko stabilitāti valstī.

● Latvijas Bankas padomes apstiprinātie **“Naudas tirgus darījumu pārskata” sagatavošanas noteikumi**” (spēkā ar 01.01.2004.) nepieciešami, lai iegūtu Latvijas naudas tirgu raksturojošo statistisko informāciju Latvijas Bankas monetārās

politikas īstenošanai, kā arī sabiedrības un starptautisko institūciju informēšanai par banku sektora attīstību Latvijas Republikā. Naudas tirgus darījumu pārskata sagatavošanai un iesniegšanai līdz šim kalpojīs “Starpbanku tirgus kredītu un noguldījumu procentu likmju un apjomu pārskats” un tā sagatavošanas paskaidrojumi. Laika gaitā palielinoties gan izsniegto starpbanku kredītu apjomam, gan piedāvāto starpbanku tirgus instrumentu klāstam un naudas tirgus darījumos iesaistoties arī finanšu institūcijām, bija radusies nepieciešamība pilnveidot no bankām saņemamo statistiskās informācijas klāstu par naudas tirgū veiktajiem darījumiem. Noteikumos iestrādāta jauna pieeja informācijas iegūšanai no bankām – darījumu reģistra veidā. Šāds informācijas iegūšanas veids, no vienas puses, maksimāli atvieglo bankām darbu pārskata sagatavošanā, no otras puses, dod plašas iespējas Latvijas Bankai analizēt informāciju dažādos dalījumos. “Naudas tirgus darījumu pārskats” ļaus labāk izprast Latvijas naudas tirgus struktūru, novērtējot tajā izmantojamo starpbanku tirgus instrumentu samērus, salīdzināt tajos izmantotās procentu likmes un tādējādi efektīvāk īstenot Latvijas Bankas monetāro politiku.

● Arī **“Ārvalstu valūtu tīrās atklātās pozīcijas pārskata” sagatavošanas noteikumi**” (spēkā ar 01.01.2004.) apstiprināti, lai pilnveidotu minēto pārskatu saistībā ar finanšu tirgus attīstību. Pārskatu bankas iesniedz Latvijas Bankai, lai centrālā banka varētu veikt operatīvu situācijas analīzi iekšzemes naudas un ārvalstu valūtas tirgū.

● **“Latvijas Bankas organizētās vērtspapīru norēķinu sistēmas noteikumos”, “Latvijas Bankas lombarda kredītu izsniegšanas noteikumos” un “Banku termiņnoguldījumu Latvijas Bankā pieņemšanas noteikumos”** veikti nelieli un redakcionāli grozījumi (visi spēkā ar 01.08.2003.).

● **“Skaidrās naudas inkasācijas licencēšanas noteikumi”** (spēkā ar 01.08.2003.) aizstās “Skaidrās naudas inkasācijas licenču saņemšanas noteikumus”. Ar inkasāciju kā uzņēmējdarbības veidu saskaņā ar normatīvajiem aktiem ir iespēja nodarboties kā bankām, tā citām kapitālsabiedrībām, saņemot licenci Latvijas Bankā. Ņemot vērā, ka nelielu kapitālsabiedrību iespējas nodarboties ar šo specifisko uzņēmējdarbības veidu, kas prasa, piemēram, īpašu klientu uzticību un drošības pasākumu ievērošanu, nav pārliciecināšas, jaunajos noteikumos noteikts, ka

kapitālsabiedrības apmaksātajam pamatkapitālam jābūt ne mazākam par 250 000 latu. Noteikta arī prasība licences saņemšanai iesniegt kapitālsabiedrības darbības attīstības plānu trim gadiem un revidētus iepriekšējā gada finanšu pārskatus. Kapitālsabiedrībām, kas saņēmušas licenci skaidrās naudas inkasācijai līdz šā lēmuma spēkā stāšanās brīdim, noteikumu prasība par apmaksātu pamatkapitāla minimālo apjomu 250 000 latu apmērā piemērojama, sākot ar 01.08.2004.

● Latvijas Bankas valde veica grozījumus **“Latvijas Bankas organizēto vērtspapīru otrreizējā tirgus izsoļu noteikumos”, “Istermiņa valūtas maiņas darījumu izsoļu noteikumos”, “Latvijas Bankas organizēto vērtspapīru pirkšanas ar atpārdošanu (reverse repo) izsoļu noteikumos” un “Latvijas Bankas organizēto vērtspapīru pārdošanas ar atpirkšanu (repo) izsoļu noteikumos”** (visi spēkā ar 01.08.2003.).

● Latvijas Bankas valde izsniedza licenci skaidrās naudas inkasācijai SIA “Inkasators” 2003. gada 26. jūnijā uz pieciem gadiem (līdz 2008. gada 25. jūnijam). Latvijas Bankas valde pārreģistrēja licenci skaidrās naudas inkasācijai a/s “Latvijas Ekonomiskā komercbanka” 2003. gada 24. jūlijā uz pieciem gadiem (līdz 2008. gada 23. jūlijam).

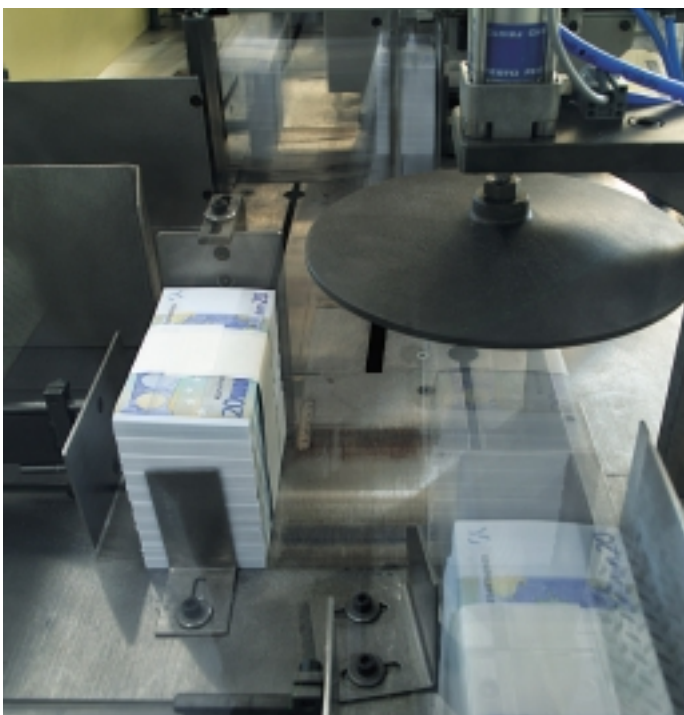

(turpinājums no 7. lpp.)

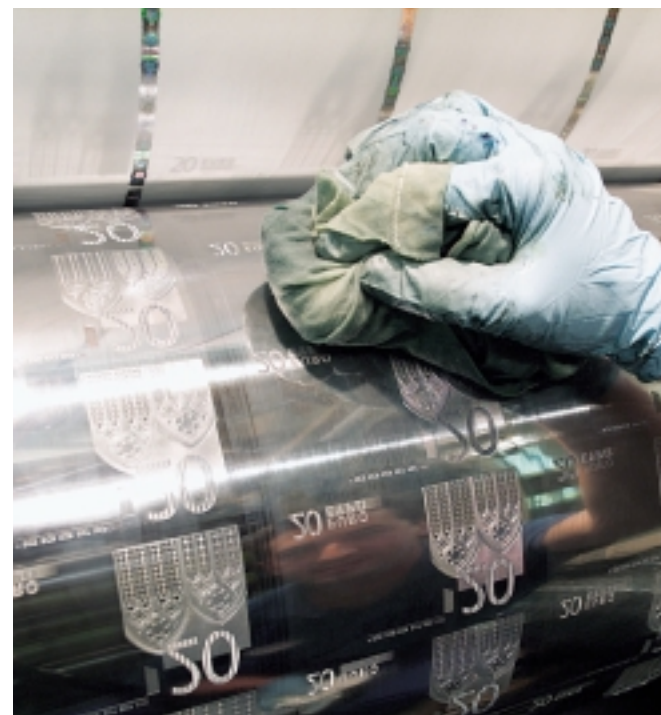
Savukārt netirgojamo preču (neskaitot neapstrādāto pārtiku) cenu līmenis galvenokārt ir atkarīgs no iekšzemes faktoriem: darba ražīguma, vidējās darba algas un bezdarba līmeņa. Darba algas līmeņa pārmaiņas var skaidrot, izmantojot t.s. Balassa-Samuelsona efektu: līdz ar tirgojamo preču cenu pieaugumu palielinās darba ražīgums un darba alga šajā sektorā. Savukārt darba algas pieaugums tirgojamo preču sektorā izraisa darba algas pieaugumu pārējos tautsaimniecības sektoros, palielinot ražošanas izmaksas un cenas netirgojamo preču sektorā. Arī administratīvie lēmumi var ietekmēt netirgojamo preču cenas (t.s. otrās kārtas efekts). Tieši administratīvi regulējamo cenu pieaugumam bija vislielākā ietekme uz kopējo gada inflāciju no 1997. līdz 2000. gadam. Savukārt 2001.–2002. gada sākumā inflācijas līmeni pārsvarā noteica neapstrādātās pārtikas cenu pieaugumi.

Redzams, ka atsevišķu preču un pakalpojumu grupu cenu pārmaiņas ar dažādu laika nobīdi var ietekmēt arī citu preču un pakalpojumu grupu cenu pārmaiņas un inflācijas cēloņi ar laiku mēdz mainīties.

Latvijas iestāšanās ES, kā jau minēts, pati par sevi nebūs iemesls, kādēļ cenu līmenis strauji mainīsies. Cenu līmenis tirgojamām precēm jau ir salīdzinoši tuvs ES cenu līmenim. Muitas tarifu atcelšana un konkurences pieaugums drīzāk var darboties kā faktors, kas neļauj strauji kāpt cenu līmenim. Arī cenām, kas šobrīd Latvijā tiek administratīvi regulētas, nevar prognozēt strauju pieaugumu līdz ar iestāšanos ES. Šāda cenu regulēšana saglabāsies, un saskaņā ar Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas prognozēm tarifi enerģijai, telekomunikāciju, pasta un dzelzceļa pakalpojumiem varētu izlīdzināties tikai 10–15 gadu laikā. Precīzāk var spriest par cenu pieaugumiem, kas saistāmi ar konkrētām

un pieņemtām nodokļu pārmaiņām. Piemēram, tuvāko piecu gadu laikā (līdz 2008. gadam) pakāpeniski plānots paaugstināt tabakas akcīzi līdz 9.3 latiem par 1000 cigaretēm plus 23.5% no maksimālās mazumtirdzniecības cenas (kopš 2003. gada jūlija 5.8 lati un 1.8%). Šādas akcīzes pārmaiņas paaugstinās patēriņa cenas gadā nedaudz vairāk par vidēji 0.2 procentu punktiem. Tāpat pakāpeniski pieaugs arī degvielas akcīze (tiešā ietekme uz patēriņa cenu indeksu var sasniegt 0.13 procentu punktus no attiecīgā gada inflācijas). Degvielas cenu nedaudz (apmēram

par 1%) var paaugstināt arī ES muitas tarifu piemērošana tirdzniecībā ar NVS valstīm, jo no šīm valstīm tiek importēti ievērojams enerģijas resursu daudzums.

Lai gan lielu daļu Latvijas cenu ietekmē tieši ārējie faktori, tomēr pakāpeniskais ienākumu, kā arī netirgojamo preču sektoru produktivitātes un cenu kāpums noteiks to, ka cenu līmeņa izlīdzināšanās starp Latviju un ES valstīm nenotiks lēcieneidā.

Izmantotā literatūra

Cavelaars, P., Maier, Ph. *EMU enlargement and convergence of price levels: Lessons from the German reunification. De Nederlandsche Bank, June 2003.*

Euro-zone annual inflation down to 1.9%. Annex: Euro Changeover effects. Eurostat 69/2003, 18.06.2003.

Stapel, S. *Purchasing Power Parities and related economic indicators for EU, Acceding and Candidate Countries and EFTA. Final results for 2000 and preliminary results for 2001. Eurostat, Statistics in focus, Theme 2, 56/2002.*

Papildu informāciju var iegūt pie Dainas Paulas (Daina.Paula@bank.lv). G. Zommerovska foto.

*Iestāšanās ES nebūs
cenu līmeņa pieauguma
iemesls. Cenas Latvijā
pieaugtu jebkurā
gadījumā, palielinoties
ienākumiem,
nodarbinātībai un
mainoties citiem
faktoriem.*

LATVIJAS BANKA

K. VALDEMĀRA IELĀ 2A • RĪGĀ, LV-1050 • TĀLRUNIS: 702 2300 • FAKSS: 702 2420
E-PAKŠTAS: INFO@BANK.LV • HTTP://WWW.BANK.LV

© LATVIJAS BANKA, 2003

Pārpublicējot obligāta avota norāde. Reģistrācijas apliecība Nr. 1947